

A sziget télen.

Irta Váradi Antal.

Mikor elcsitul a nyári sokadalom, s csendes a sziget, — akkor keresem fel. Akkor járom körül a mult idők lehelletétől bőlingató lombjait, megnézegetem hétszáz esztendőös köveit, s elgondolkodom a földből előtörő romokon. Micsoda magyar élet volt itt hajdanában. Apátságok, kolostorok, házak, paloták, tornyos varak, erősségek állottak a sziget ifju erdejében, melynek dédunokái most mint évszázados vén fák integetnek felém. Szeretik azok is, ha emlegetik az őseiket.

A mint leszálok a hidról, s elhaladok a betetőzött gyalogjárón át a vándéglő és kávéház felé, még mindig a huszadik században járok. Csak az ős, a közeledő tél az, a mi mult időkről beszél. Most befordulok a dunaparti sétatúra, a melyet kétfelől kiszélesítettek s felkavicsoltak, mögöttem egyszerre kőfátyol ereszkedik alá, sok száz esztendő szőtte, s én azt hiszem, hogy halottak napja van és megelevenednek a sírok, mécs gyullad a hantokon, a kriptákban, a fák alatt, a homoksírok domborulatain, s megszólalnak a vén barátok, a porladó apácák, a csontváz-lovagok, a mo'yette vén bundák vázakat takarnak, udvarbirák, jobbágyok, paraszti cselédek vázait, melyek itt rejtőznek mélyen, nem kereste azokat évszázadokon által senki, csak a nagyokat ásták ki, a szenteket, a vértanukat s elvitték őket messze innét, kincseikkel együtt. Itt nem maradt más, csak a romok és az őket kő gyanánt takaró emlékezet.

Hajdan nyulak szigete volt a neve, állítólag onnét, mert az Árpád-királyok vadaskertje volt. Szegény kis vadaskertje volt, ha

csak nyulak futkároztak benne. De hát nem soká viselte ezt a nevet: S. ü. Mária szigete lett belőle, aztán boldog Margité, a kit nagy sürgetésre lehetett Rómában beatává avatni. Már anyja méhében — mond a krónika — az égnek volt szentelve. Ezerkétszázötvenötvennégy körül ajánlotta fel születendő gyermekét Istennek Béla király, s felesége, Lascaris Mária; a leányt — mert az lett — Bodomér gróf istenfélő özvegye által neveltette, a veszi prémisszent Katalin-kolostorban, s mikor a derék Olympia, Bodomér gróf özvegye, tizenkét éves koráig felnevelte a királyi szüet, akkor Béla király Margit leányának a nyulak szigetének kolostort és templomot emeltetett, a Boldogságos S. ü. tiszteletére, s attól fogva elnevezé a szigetet S. ü. Mária szigetének.

»Nem minden rejtelmes ösztön nélküli fészkelte szívemben — ugymond a nagy király egyik oklevelében — azt hiszem: isteni sugallat folytán az a terv, hogy királyi várunk közelében, a Duna szigetének az Istenanyjának kolostort emeltetünk, melyben jámbor szüek az ő Fiának szolgáljanak, s melyben leányunk is, Margaréta urnő, a meddig él, szolgáljon Istennek és az ő szent Anyjának...»

Ekkésűt a kolostor s Umberto, domokosok főnöke, átvette szülei kezéből a királyi szüet, s fogadalmat vett tőle, melyet hívségesen megtart vala Margaréta, magyarok S. ü. Margit asszonya. Ezerkétszáz és ötvenkilenczben keit az alapító oklevél, tehát közel hétszáz esztendeje, s gazdag és fényes ajándékokkal ékesítették a templom, melyeket aztán, mikor veszedelem fenyegette a zárdát és templomot, elvittek az apácák Nagyszombatba, onnét Pozsonyba. Meg is van írva a kincsel sorozata, a mely mindmáig fentmaradt. De csak az irás. Hová lettek a kincsek?

Elsősorban is a szent leányzó ereklyéi. Azután két drága jáspiskóból faragott kandelaber, vagyis bokorlámpa, egy gyönyörű, nagy arany kehely, azután egyházi diszöltönyök, melyek, mint az egykoru feljegyzés mondja: auro, gemmisque rigentes, aranytól és drágakövektől fénylők, melyek egyikén a keresztre feszített Jézus képe vala drága gyöngyökből kirakva. Azután a Szent Margit ezüst házi oltára.

Ez későbbben gróf Batthyány Imréné birtokába került.

Hétven apóca vonult be Margittal az új zárdába. Dominikánusok miséztek, gyóntattak és czelebráltak a templomban s ügyeltek a zárdarendre. Adott melléjük a nagy király, a második honalapító még műveseket, szolgálkat, parasztokat és dúsan megajándékozta vala a klastromot földi jókkal, hogy az istenfélő leányzó szükségét ne szenvedjenek.

Margit ugyan legkevesebbet törődött a földiekkel, mert lelke Istené volt már gyermekkorában. Földre borulva az oltár előtt, vigiliákban töltötte nem egy éjszakáját s fehér, sugár alakja sokszor vándorolt a tarka köveken át, ki, a csöndes, holdvilágos partra, s melán hallgatván a csobogó habok beszédét, feltekint vala az égre, a hol sugaras csillagok közepette fénylett lelkébe a Boldogasszony fehér arca s megáldván őtet, imádkozik atyjáért, anyjáért, testvéreiért és szegény magyarokért. Hallgasd meg őtet, magyarok patronája...

Most emelkednek ki lassanként a régi kolostor kövei, falai, padlója, ajtai és kis ablakai a földből. A templom hatalmas fala még most is áll, alatta kiforgatott sírhelyek, üres koporsók, melyek között nincsen a Margité, mert ő először nem az egyházban temettetett volt el.

hanem valószínűleg a káptalani házban. De ott sem volt bátorságos helyen, mivel az áradásoktól féltették a szent hamvakat s ezért anno 1523. Tamás érsek az apostoli nunciusz engedelmével kivételte onnan s a kolostor templomában a nagy oltár elé temettette el, fakoporsóban, mely bádoggal és vassal vala borítva, de a melyet még külföldön vörös márvány sarkofágába zárt a kegyelet. Csudák tanyája volt az ő sirja, már halála után, miért is a pápai megbízottak megvizsgálták a tényállást, és már 1276-ban másodízben tartatott egyházi vizsgálat, holott kihallgatták a még élő negyven apácát s megindult a boldoggá avatás procezsusa, de csak 1641-ben lőn foganatja. III. Ferdinánd alatt iktatták a boldogok közé negyedik Béla leányát.

A sziget felső végén hatalmas várfalak, magas torony és diszes kastély állott hajdanán. Az esztergomi érsek vára és palotája volt az. Azt állítják, hogy Ladomér érsek építtette volna. Fülöp fermói püspök, a ki Kun László királyunk udvaránál pápai követ volt, 1285-ben Tamás váci püspökkel és András esztergomi nagypréposttal időzött benne több napon át és magasztalja annak szépségét és kényelmes voltát.

De királyi palota is állott a szigeten. Alighogy a kolostor fölépült, Béla király annak szomszédságában diszes palatiumot emeltetett. Sokszor tartózkodott benne, kedves Margitja közelében, s végül ott halt meg, még Margit életében, 1270 május ötödikén, püspökök és országnagyok jelenlétében. Említik, hogy volt a szigeten egy Johannita-klasztrom is, valamint állott azon a dominikusoknak egy háza. Ennek azonban nyoma sem maradt. De áll még a premonstreiek, a sziget első tulajdonosai templomának a romja. Ezek a

József királyi herceg nyári lakásának a helyén laktak, a templom egyik főfala és a zárdaromok most is beszélnek róluk.

Egy faluról is szól a hagyomány, Szent Pál falváról, mely a szigeten állott volna. Nem valószínű. Alkalmassint a feljebb levő, óbudai szigeten volt az. A eziszterciek Szent Mihály-apátságáról is szól a krónika, de bebizonyítva annak léte nincsen. Pázmán állítja s az ő nagy tekintélye miatt sokan el is hitték. Okmányok erről nem beszélnek.

Margit királylány 1271 január nyolczadikán halt meg. A nagy oltár elé, a hová később helyezték tetemeit, más koronás fő is temettetett. Ötödik István király, a ki 1272-ben halt meg, márvány koporsóban a nagy oltár elé tetetett örök nyugalomra. — »Eu maga Istvan kyal halála után ytt temetteteo magat az nagy oltár mellett az evangeliom felől az magas verus marvan keu koporso alatt. Leanya kedeg Erzsebet asszon, temetteteek az Capitulum hazban, az fezeulet eleut...« mondja a krónika.

Moys nádor két leánya, Czeczilia és Judit, Páris fia, Sándor, feleségestül, Marian gróf, 1281-ben és számos apácza itt talált örök sírhelyet...

Örök?... Ki tudja, hová szórta a vándor szellő hamvait... Még anrak a kápolnának sincs nyoma, melyet 1739-ben emeltek a régi Szent Mihály-apátság romjain, s melyet a budai klarisszák szenteltettek fel Eszterházy primás engedelmével május harmadikán. Benne minden hónapban, egy szerdai napon, misét kellett mondani...

Hol vannak a misézők? Hol a felszentelők? Hol a klarisszák és az ő páronusuk... Kőd uszik a Dunán, — századok függőnye takar el benneteket megint előlem, el a messze

multak hulló leveles ősze, porló királylányok, vörös márványkőbe zárt koronák, leomlott templomok, nyomavesztett kőkápolnák...

Szegény apácák is vándorolni voltak kénytelenek. Habár fogadalmuk és egyházi főtartóságuk szigoruan megtiltotta, hogy a klastromot elhagyják, legfeljebb azt engedte meg, hogy a náluk nevelésben levő leánykák veszedelem idején kimeheszenek a kolostorból s szüleikhez küldessenek vissza, — mégis, a mohácsi vész után elhagyják a zárdá lakói a szent helyet s Nagyváradra menekülnek. A váradi klarisszáknaál tartózkodnak körülbelül 1563-ig. De onnét is el kellett menniök, s Nagyszombatban, a dominikusoknak Ker. Szent Jánosról nevezett kolostorába mentek át, ekkor már csak tizennyolczan, míg végre ötven év múlva Pozsonyba kerültek, — akkor már csak heten voltak mindössze — s V. Pál pápa meghagyja Ferenc esztergomi érseknek, hogy a nagyszombati kolostort, mely negyven év alatt kétszer égett le, s melynek temploma huszonöt esztendő óta tető és bolthajtás nélkül mered az égnek, — szüntesse meg és telepítse a hét apácát más kolostorba s jövedelmeiket csatolja a pozsonyi klarisszák alapjához.

Sokan az utolsó apácák közül más szerzetes rendbe léptek, a legutolsó, az egyetlen, ki a rendből megmaradt, 1637-ben még életben volt.

Margit a zárdában egy kis imahelyet — oratóriumot — rendezett be magának, a chorus és a kolostor fala között feszületet, szent képeket rakott falaira, s ezért azt a zugot »Szent Margit helyének« nevezték. Ide kívánt temettetni is.

Volt a kolostorban hetven apácza-szoba, egy nagy ebédlő, — refektórium — hálószoba, melyek a folyosóról nyíltak. Hol van ezeknek

a nyoma? ...

Elnézegetem a földből kiálló esonka falakat, s látom az őszi ködben végigvonulni tarka kőkecskáin a hetven fátyolos leányzó néma menetét ... Az ott, az utolsó, az Béla leánya ... Kis ezüst feszület van a kezében ... A kórusban megáll s »egy kis ablakon át, mely az eget láttatja, kitekint az őszi ködbe, mint én most, és leszáll a templom boltívei alá. Zsong a khorál. Száll a tömjénfüst, Margit leborul a szent kereszt oltára elé, melyről annyiszor tétetik említés ... És imádkozik szegény magyarokért ...

A földszinten volt még a betegeknek való helyiség — a valetidunarium — aztán a locutorium, a melyben rostélyon át lehetett a zárdanőkkel beszélni. A klastrom-fal mentén volt a solárium, fedett hely a szabadban, kívül pedig a magas kőfalak között virágos kert és gyümölcsös. Temetőről nem tétetik említés. Messzebb, a dominikánusok telkén a prédikáló helyen tul szól a krónika egy temetőről. Az apácák bizonyára nem oda tétették örök nyugalomra ...

Megint örök nyugalom ... Hiszen régen kizavarták már öröknek csufolt nyugovó helyükről a hullámok, a kegyeletlen rablók, az ércz-csákányok ... Csak a szellemük bolyong még itt ködös őszi éjszakákon, a vén fák alatt, a romok között, melyek toldaléka most kezd kilátszani a föld mélyéből. Felkeresik-e az ő kis ezellájukat? Leborulnak-e az omladozó kőkereszt elébe? Vagy hangtalanul vonulnak tovább, hervadt virágokat söpörve szemfedőjükkel a kőkecskákön. Leszáll az este. Óbuda felől harangszó csendül át a vizen. Csöndes éjt, nyugovó porok ... És te, szent Margit achszine, bánatos Béla király kegyes leánya, imádkozzál érettünk, ezer veszélyben vérző szegény magyarokért.